

Кристиан Таков

НЯКОИ АКТУАЛНИ ВЪПРОСИ ВЪВ ВРЪЗКА С ПРОТИВОРЕЧИЯТА МЕЖДУ ИНСТИТУТА НА СЪПРУЖЕСКАТА ИМУЩЕСТВЕНА ОБЩНОСТ И ДУХА НА ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО СЛЕД 1989 ГОДИНА

1. ПРОБЛЕМЪТ

Режимът на съпружеската имуществена общност (СИО) е въведен в българското право чрез Семейния кодекс през 1968 година и действието му е продължено от Семейния кодекс от 1985 година (СК)¹. Двете посочени години бележат период на почти пълно замиране на гражданския оборот между частни лица. Гражданското обръщение се характеризира със сделки с дребен материален интерес, с ограничен предметен обхват и затова - със сравнително опростено правно съдържание². В този отрязък от време цялостната проблематика на търговския оборот е оставала извън вниманието на законодателя.

Правното развитие, плахо наченато с ПМС №35/1988 и Указ №56/1989 и решително продължено с Търговския закон през 1991 година, поставя цял кръг от проблеми, породени от едновременното действие на изброените закони и на СК. Те не могат да бъдат радикално решени, докато съществува режимът на СИО в сегашния си вид. До времето на неговото премахване обаче правната наука и правораздавателната практика трябва да дадат ясни отговори на съмнителните и спорни положения *de lege lata*.

Погледът в практиката разкрива следните групи от неясни въпроси:

- 1.1. - във връзка с обезпеченията на кредиторите.
- 1.2. - във връзка с възможността да се извършват разпоредителни сделки спрямо имуществени обекти, влизащи в СИО.
- 1.3. - във връзка с обхвата на СИО.

1) §4 на СК разпростира действието на режима на СИО и върху имуществата по заварени бракове

2) Това се е дължало както на идеята за отмирането на частната собственост и заместването ѝ от "личната", намерила законодателен израз в Конституцията от 1971, така и на действието на ред особени закони като Закона за собствеността на гражданите, Закона за наемните отношения, отмяната на Търговския закон през 1951 година и др.

По-внимателният анализ показва, че решението и на първия, и на втория от посочените проблеми зависи от отговора на третия - за обхвата на СИО.

2. ОБЕЗПЕЧЕНИЯТА НА КРЕДИТОРИТЕ

СИО в определени случаи, особено при неполагане на достатъчна грижа от страна на кредиторите³, може да създаде затруднения относно обезпеченията им или да пречат за тяхното удовлетворение.

Нормата на чл. 133 ЗЗД, създадена през 1950 година, днес до голяма степен не изпълнява гаранционната си функция. Докато кредиторът (или бъдещият кредитор) не се увери по достатъчно сигурен начин, кои части от имуществото, което привидно е на длъжника, в действителност са изцяло негови, и кои са СИО, той не ще може да взема решения, в какъв размер да кредитира длъжника, към кои вещи да насочи принудително изпълнение, дали въобще едно бъдещо принудително изпълнение ще е успешно и до каква степен. Не е нужно да се изброяват всички трудности и усложнения, свързани с изпълнителния процес, за да стане явна пречатващата роля на СИО в този случай.

Друга пречка пред оборота е невъзможността да се залагат или ипотекират вещи, които са СИО, без съгласието на другия съпруг, поради неблагоприятните правни последици, идещи от чл. 22 ал. 3 и 4 СК.

Наред с това, слаби биха били средствата на кредиторите-взискатели да противостоят на неоснователни твърдения на длъжника, че вещта, върху която е насочено принудителното изпълнение, била СИО⁴. На разположение на длъжника е цял спектър симулативни сделки, укриване на предбрачния или безвъзмезден произход на приходи, закупените с които вещи няма да са СИО и т.н., а на взискателя е предоставена само възможността да доказва в бавен, скъп и във всеки случай - съмнително ефективен исков процес, недобросъвестните действия и неоснователните твърдения на длъжника⁵.

3) Използвам нарочно термина "достатъчна грижа", а не "дължима грижа". "Дължимата грижа" (т.е., в общия случай - грижата на добрия стопанин/търговец) по принцип би следвало да предодврати каквито и да е изненади за лицето, което я е положило. На практика обаче полагането на тази дължима грижа е свързано с пречества и разноси, които на практиката правните субекти не са склонни да приемат в ежедневната си дейност. Провеждането докрай на принципа "jus de vigilantibus" (правото е за зрящите) на практика би довело до практически замиране на оборота; прекомерните изисквания за изпълнение на тежки форми, за проверки на правоприметства, на титулярства и т.н. са до голяма степен несъвместими с бързината, която характеризира търговския оборот.

4) Целта на такова твърдение ще е запазването на половината от цената ѝ. Следва да се припомни, че чл. 28 ал. 3 във вр. с чл. 26, както и ясната разпоредба на чл. 389д ГПК решително изключват всяка възможност да се претендира наличие на по-голям дял в полза на съпруга-длъжник, а оттам - и в полза на взискателите.

5) Интересен е въпросът, кой носи в този случай тежестта на доказването - длъжникът или взискателят? По принцип смятам, че това ще е длъжникът, защото в случая макар и не той самият, но негово близко лице (съпругът) черпи права от съответния факт (аргумент от чл.

Най-сетне, не винаги ще е известно на кредиторите по време на пораждаване на задълженията, че техният длъжник има действителен брак и че поради това те могат да разчитат само на половината от това, което възприемат като негово имущество по време на общението си с него.

Изтъкнатите особености, чийто списък в никакъв случай не претендира за изчерпателност⁶, могат да се преценят като двузначни от правна и от нравствена гледна точка. Знайно е, че лицата, сключили брак, имат по-стабилно и предвидимо поведение; в този смисъл може да се очаква от тях, те да бъдат изправни длъжници, които да са стимулирани към доброволно изпълнение и от допълнителните семейни компликации, които би предизвикало едно принудително изпълнение върху вещи в СИО. От друга страна обаче изложените съображения не следва да се надценяват; нещо повече - особеностите на СИО могат да служат като идеални средства за увреждане на кредитори.

От правно-политическо гледище законодателят трябва да реши, кое предпочита - прекомерно засилената защита на СИО или засегнатата поради това предпочитание защита на кредиторите. При това не следва да се забравя, че правото няма магически въздействия и прекаленото толериране на дадено явление води не толкова до съхраняването му, колкото до злоупотреба със средствата, мислени като негова защита⁷.

3. РАЗПОРЕДИТЕЛНИ СДЕЛКИ С ИМУЩЕСТВЕНИ ОБЕКТИ, ВЛИЗАЦИ В СИО

Този проблем се поставя във връзка с нормите на чл. 22 СК. На практика те имат значимост само при едноличния търговец, чийто съпруг/а би могъл/ла шиканьозно да се противопоставя на разпоредителни действия относно вещи, предназначени за търговски цели и така да увреди предприятието на съпруга с търговско качество и третите лица, договаряли с него, както и да постави в несигурност самия търговски оборот. Като се има пред вид, че нормата на чл. 22 СК не поставя изискване, противопоставянето на съпруга (изразено в оспорване) да е обосновано по какъвто й да е начин, се вижда, какво

135 33Д). Но значението на това препятствие пред длъжника не бива да се надценява - за него ще е достатъчно да докаже, че вещта е придобита по време на брака, за да счете съдия-изпълнителят, че тя е СИО. Това доказване, както се изтъкна, може да се осъществи твърде лесно с неистински документи. Обратно, доказването, че вещта, макар и придобита по време на брака, не е СИО, вече ще легне върху взискателя.

6) Тук могат да се добавят и дългите срокове в принудителното изпълнение, установени от чл. 389а и 389г, но подробното разглеждане на всички процесуални проблеми не е предмет на настоящата статия.

7) В тази смисъл може да се очаква не толкова заздравяване на брачната институция, която сега е разклатена по причини, лежащи извън властта на законодателя, а по-скоро можем да се боим от сключване на формални бракове, лишени напълно от съдържание, които целят чисто имуществени последици, включително и увреждане на кредитори.

широко приложно поле може да има злоупотребата с права. De lege lata този проблем има следното решение.

Може да се приеме, че вещите и правата върху вещи, свързани с упражняване на търговска дейност, не са СИО, като се използва едно (*според мен - не безспорно*) разширително тълкуване на чл. 20 ал. 2 СК. То се свежда до това, под "вещи за упражняване на професия" да се разбират и имуществени обекти, предназначени за упражняване на търговска дейност. Това тълкуване може да породви възражения, защото: 1.) С оглед историческото тълкуване на нормата на чл. 20 ал. 2 под "вещи, служещи за упражняване на професия" би следвало да се разбират инструменти, устройства, в краен случай - вложени материали, но не и вещи, предмет на чисто спекулативни сделки като търговска продажба или замяна; вещи, които търговецът нерядко дори не е виждал⁸. 2.) Нормата на чл. 20 ал. 2 е специална, а безспорно е, че *singularia non sunt extendenda*.

Интересен все пак би бил опитът да се приложи тълкуването по аналогия и да се приеме, че не само вещите, непосредствено свързани с упражняването на професия, но и тези, които имат само временно значение на опосредени средства (напр. препродаваната стока), престават да бъдат СИО. Този опит е оправдан с оглед теорията за тълкуването на волята на съвременния, не на историческия законодател⁹.

Проблем, макар и привиден, би могъл да възникне с оглед трансформацията на лично имущество. Наистина, чл. 21 ал. 1 СК е категоричен - трансформация на вещи за упражняване на професия (за осъществяване на търговска дейност) в лично имущество е недопустима. Допустима ли е обаче трансформация от вещи за упражняване на професия пак във вещи за упражняване на професия (следователно и за търговска дейност - вж. по-горе).

8) Изрична съдебна практика в този смисъл няма; ППВС №5/72г, т. 5 и реш. 52-85-II ГО приповтарят законовия термин "упражняване на професия". С оглед на тогавашните условия обаче не може да има съмнение, че иде реч за именно такива непосредствено свързани с дейността вещи, каквито примерно изброявам.

9) Въпросът, дали следва да се търси волята на историческия или съвременния законодател, не е бил разглеждан задълбочено в следвоенната ни правна книжнина. Поддържам схващането, че към волята на историческия законодател следва да се отива само когато няма идеши от съвремието основания тя да бъде изтълкувана в по-друг смисъл. Обратното схващане би означавало да се отрече значението на съдебната практика, да се отхвърлят изцяло принципите на англо-саксонската правна система (а сближението между нея и континенталната е факт, който трудно може да бъде подминат) и най-вече - да се възприема правото като ценност само за себе си и като самоцел. Такова "вкамнено" схващане за правото би ни върнало по-назад дори и от *Cogrus Juris*, който посредством института на *jus publice respondendi* мълчаливо признава възможността за тълкуване съобразно изменени обстоятелства, би ни отнесло по-назад и от Римската република и създаденото от нея динамично преторско право, би ни приземило в Средновековието, което си позволява тълкуване само на *littera legis*. Да приемем това схващане за замръзвалата законодателна воля би значело 1.) да признаем неспособността си да тълкуваме и 2.) да се доверим безкрайно на способностите на законодателя. И ако за първото в масов мащаб има известни основания, за второто не виждам никакви.

Законът мълчи. Съдебната практика също¹⁰. Всъщност, както вече споменах, проблем няма, защото новопридобитите в резултат на преобразуването вещ(и) ще са лични не на основание преобразуване, а на основание предназначение¹¹.

От изложените мисли се вижда, че поне на теория не би следвало да се пораждат особени проблеми при извършването на разпоредителни сделки с вещи, придобити през време на брака, които служат за упражняване на търговска дейност. На практика обаче могат да възникнат и да се приемат други тълкувания, почиващи на буквални разбирания за характера на СИО.

4. ОБХВАТ НА СИО

Както се изтъкна по-горе, пълното разбиране на проблемите относно обезпеченията на кредиторите (т. 2) и разпореждането с имуществени обекти, находящи се в СИО (т. 3), може да се постигне само при ясна представа за обхвата на СИО. Разпоредбата на чл. 19 СК има твърде бедно словесно съдържание. По времето на влизането на закона в сила то е било годно да обслужва тогавашния оборот, към днешния момент това очевидно не е така. Следващото изложение ще се занимае с два въпроса - този за императивността на режима на СИО и за нейния обхват.

4.1. Императивен характер на СИО

Поставянето на този въпрос изглежда да е излишно - безразделно господстващото в доктрината мнение¹² е, че СИО има принудителен характер. Смяя обаче да твърдя, че аргументацията на тази императивност е ако не незадоволителна, то поне непълна. В общи линии цитираните автори я свеждат до следното:

4.1.1. общественото значение на регулираните със СИО обществени отношения;

4.1.2. липсата на изрично предвидена в закона възможност за дерогиране на режима на СИО с частни съглашения;

10) ППВС №5/72г т. 5 in fine казва само, че "с преустановяването да се упражнява занятието (професията) не се променя характерът на собствеността върху тези вещи", т.е., те остават индивидуална собственост. От тук може да се направи извод per argumentum a fortiori, че щом веднъж придобитата като индивидуална собственост вещ остава такава дори и след като основанието да не се превърне в СИО е отпаднало, на още по-голямо основание преобразуването ѝ във вещ със същото предназначение няма да промени характера на собствеността. Изложеното тук тълкуване обаче е твърде изкуствено, защото почива не на закон, а на тълкувателен акт. По-приемлива ми се вижда следващата аргументация в текста.

11) Разбира се, при положение, че се приеме, "предназначени за търговска дейност" да се приравни на "служещи за упражняване на професия".

12) Вж. в тоя смисъл Л. Ненова, Семейно право на Народна република България, стр. 158, Л. Ненова, Справочник по семейно право, С., 1990, стр. 66 и 72 ; П. Венедиков, Въпроси на СИО, второ прераб. издание, стр. 39 и сл., както и цитираните там автори.

4.1.3. обратното действие на режима на СИО спрямо заварени бракове, установено от §4 СК (съотв. чл. 103 СК от 1968 година).

Недостатъците в така представената аргументация са следните:

(Към т. 4.1.1.) Общата формулировка за значението на обществените отношения и произтичащата от него императивност не може да се приеме. Цели клонове от правото, които в никакъв случай не могат да се нарекат маловажни (напр. облигационно, авторско, търговско) разкриват преобладаващо диспозитивен характер. Без да е невярно, това твърдение следва да се допълни (вж. т. 4.1.4.).

(Към т. 4.1.2.) Липсата на изрично предвидена в закона възможност за дерогиране на режима на СИО с частни съглашения също не може да се възприеме като достатъчно убедителен аргумент. При това свое твърдение проф. Ненова явно изхожда от предпоставката, че законодателят е свършен в своята дейност и добросъвестно е указал характера на установяваните от него норми. Щом тези норми не са изрично диспозитивни, те са следователно императивни - е идеята на автора. Въпросът за перфектността на законодателната дейност у нас изглежда да е отдавна и за съжаление окончателно разрешен; липсата на указване на характера на дадена норма пък не е аргумент, тъй като практиката това да се установява изрично е типична за страните от германския правен кръг и не е последователно възприета у нас¹³.

(Към 4.1.3.) Аргументът за обратното действие на режима на СИО спрямо заварени бракове на пръв поглед е по-сериозен. При неговия анализ обаче се разкрива логическата грешка "non sequitur". Истина е, че при колизия между правни норми важи правилото "новият императивен закон отменя стария диспозитивен". Това правило обаче се прилага, когато не е уредено изрично действието по време на дадена правна норма. А в разглеждания случай обратното действие е изрично установено. Това изрично разпространение на действието на нормата *ex tunc* е само индиция, но не и пълно доказателство, че новият закон е императивен. С други думи, когато новият закон е императивен, той ще отмени стария; обратното обаче не винаги е вярно - от това, че новият закон отменя стария, не може да се твърди с достатъчна сигурност, че новият закон е императивен.

Без да отхвърлям цялостно изложената система от аргументи и съзнавайки, че въпросът за императивността или диспозитивността на дадена правна норма е решим само при комплексно приложение на всички методи на тълкуване, предлагам досега изтъкнатите доводи (които могат да се характеризират повече като нормативистки) да се допълнят и с методите на телеологичното (целево) тълкуване.

До какво се свежда предложената добавка?

4.1.4. Правната емпирия е показала, че някои области от обществения живот (и свързаните с тях ценности) в определени етапи на социално развитие

13) Единствените изключения са в стария и в новия Търговски закони.

се характеризират неизменно с императивно правно регулиране. При това императивният характер се разпростира и върху нормите, които пряко или по косвен път биха могли да повлияят на съхраняването на тези отношения или ценности¹⁴.

Изброяването на тези кръгове от отношения надали може да бъде пълно; все пак като сравнително безспорни изтъквам следните нормни съвкупности¹⁵:

- статута на лицата (регистри на населението, актове за гражданско състояние, вписванията в тях);
- формата за извършване на определени актове;
- правната уредба на сделката и недействителността ѝ;
- вписванията и воденето на публичните регистри;
- нормите, гарантиращи съхраняването на добрите нрави;
- нормите, защитаващи социално или икономически слабия¹⁶;
- гарантиращи стабилитета на гражданския оборот;
- съхраняващи правата на трети добросъвестни лица;
- процесуалните норми;
- новите закони за защита на конкуренцията и антимонополното законодателство.

Този преглед на императивни нормни съвкупности изглежда да е твърде разнопосочен и неподдаващ се на систематизация. Внимателният анализ обаче ще разкрие, че при всяка императивна норма винаги става дума за съхраняването на две ценности - 1.) на стабилитета на гражданския/търговския оборот (като под стабилитет разбирам не непременно сигурност, а разумно съчетание между сигурност и бързина) и 2.) на запазването на социалния мир,

14) Така например българската държава и досега смята територията си за особена ценност и затова запрещава, недвижимости в нейните граници да се придобиват от чужденци; съхранението на тази ценност обаче се разпростира и по-нататък - Законът за собствеността и ползуването на земеделските земи и Законът за собствеността турят прегради и при наследяването на недвижимости от чужденци. Въздигайки брака в ценност, правната система не само го урежда детайлно в СК, но в ГПК установява тежки процедури за разтрогването му, стремейки се да не допусне лекомисленото му прекратяване. Опазвайки сигурността на стопанския оборот, законодателят установява потестативното право на съдружниците, при несъстоятелност или принудително изпълнение срещу някой от съдружниците в събирателно дружество, да предодвратят изпълнението върху дружествен дял, като го изплатят.

15) Това изброяване е частично повлияно от идеите на Karl Larenz, Allgemeiner Teil des Buergerlichen Rechts, 14.Aufl., C.H.Beck, "Zwingende und abdingbare Normen". В посоченото съчинение са поменати и други нормни съвкупности като нормите за сключването на договорите, уредбата на давността, нормите на вещното и наследственото право. Не съм ги включил в изброяването в текста, тъй като тяхната императивност според мен не е безспорна.

16) Тяхната императивност е въвн от всяко съмнение, тъй като ако биха били диспозитивни, социално или икономически слабият би бил принуден да се съгласи с тяхното дерогиране.

без който стабилитета на гражданския оборот би се веднага обезсмислил. И така, по ред причини най-вече от психологически характер, правото като най-мощния нормативен регулатор цели уравнивяване и консервиране на обществените състояния. Всеки законодател, интуитивно или осъзнато, се стреми към това равновесие и непроменливост¹⁷.

Опирайки се на горните разсъждения и доказвайки по-долу, че ако СИО имаше диспозитивен характер, тя би застрашила сигурността на гражданския оборот, ще имаме пълно доказателство за това, че нейният режим е императивен¹⁸.

До какво се свежда това доказателство? То може да се изчерпи с няколко примера, които посочват практическите опасности от евентуалната диспозитивност на СИО към сегашния момент. Тези примери всъщност биха били едно повторение на изложението от т.т. 2 и 3 или излишна конкретизация на споменатите там хипотези (във връзка с обезпеченията на кредиторите и с разпореждането с вещи в СИО). Следва само да се добави, че към посочените там проблеми ще се прибавят и трудностите, които биха произтекли от царящата в случай на диспозитивен режим на СИО неизвестност относно режима на съответната вещ, която ще се отчуждава (т. 3) или ще служи за обезпечение (т. 2). Струва ми се, изтъкнатата тук само в най-общи рамки проблематика достатъчно ясно сочи, че диспозитивният режим на СИО би бил несъвместим и с две основни правни ценности - гаранциите за кредиторите и стабилността на оборота.¹⁹

4.2. Обхват на СИО

Към изясняването на обхвата на СИО досегашната литература подхождаше, като се задоволяваше да изтъкува разпоредбите на чл. 19 СК, като разкрие съдържанието на понятията "вещи, права върху вещи и парични влогове". Допълваше се, че тези имуществени обекти трябва да са придобити през време на брака от единия или двамата съпрузи и то - в резултат на съвместен принос. Струва ми се, че това тълкуване не разкрива истинското съдържание на нормата на чл. 19 СК. То подхожда към определянето на обема на СИО твърде хаотично, без да подрежда критериите за дефинирането ѝ в строга система и без да разглежда тази общност като плод на системата от изключения.

За каква система от изключения иде реч? Нормалното и желано не само от законодателя, но и от правните субекти положение на собствеността е, тя да е пълна и ненакърнявана от нищо. Именно в този свой първичен вид

17) Дори само поради елементарното съображение, че е на власт в момента; отгук и стремейт, моментът да се съхрани до безкрай такъв, какъвто е.

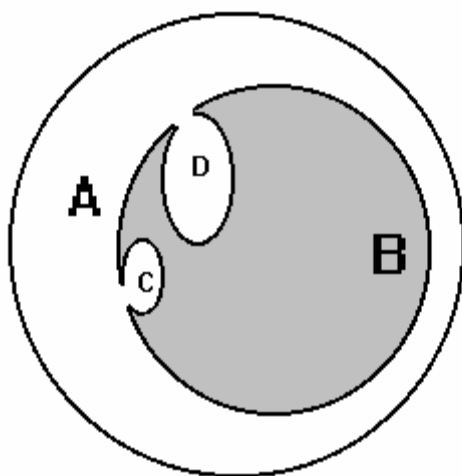
18) Тъй като императивният и диспозитивният режим са контрадикторни понятия.

19) Какви биха били средствата за преодоляване на тази нестабилност, ако се установи диспозитивен режим на СИО? Този въпрос ще се разгледа на съответното място - т. 5. - De lege ferenda.

това най-обхватно вещно право е в максимална степен годно да участва в оборота, да задоволява нуждите на своя титуляр, да бъде единственото средство за реализацията на неговата свобода (И. Кант). Всички ограничения на собствеността - ограничени вещни права, сервитути, ипотeki или залози, наложени в хода на гражданския процес запори или възбрани, както и всички нейни алотропни форми - съсобствеността наред със съществуващата все още по нашето право импaративна СИО, разкриват при внимателен емпиричен и телеологичен анализ висока степен на нестабилност и стремеж да се върнат към основното и нормално състояние на пълна собственост²⁰.

Системата от изключения

Да си представим цялото имущество на даден правен субект - физическо лице - като едно множество - А. (Вж. илюстрацията).

20) Така правото на ползуване е мислено винаги като срочно и опитите за заобикаляне на тия срокове чрез прехвърлянето му са забранени (чл. 56 ЗС); правото на стоеж може да е срочно, а когато е безсрочно, е по-скоро израз на обществена необходимост, породена от ограниченото количество годна за строителство земя; сервитутите са израз на компромиса между две права на собственост, които трябва да се упражняват съвместно, без едното да пречатства другото - но при сливане между *praedium dominans* и *praedium serviens* сервитутът се погасява автоматично; ипотеката и залогът също са темпорално ограничени; преходността на запора и възбраната са ясно посочени от чл. 309 и 321 ГПК. Съсобствеността винаги може да се прекрати с делба и това потестативно право на всеки от съсобствениците не може да се изключи, парализира, преклудира или погаси по никакъв начин. СИО се прекратява в случаите, когато е станала безпредметна - при смърт на съпруг, при унищожаване на брака или при развод, при принудително изпълнение върху вещ, която е в СИО (тук интересите на кредиторите и на съпруга-недлъжник надделяват над съображенията за стабилитет на семейството), както и през време на брака при наличие на "важни причини".

Вещите, правата върху вещи²¹ и паричните влогове²² (**обективен критерий**)²³, придобити през време на брака (**темпорален критерий**) в резултат на презумптивния съвместен принос (**критерий на активността**) образуват множеството В, което е подмножество на А. За да бъде един имуществен обект СИО (т.е., част от множеството В), трябва да е налице кумулативната даденост на трите споменати критерия. Тук няма значение, дали вещта е придобита от единия или от двамата съпрузи, кой е посочен като титуляр на собствеността, каква е била придобивната сделка (продажба, замяна или друга транслативна сделка)²⁴, дали трансформацията е едно- или многократна, дали е директна (както при замяната) или опосредена от пари (напр. при продажбата).

От множеството В на СИО (което е изключение на множеството А), чл. 20 СК въвежда следващо изключение - макар да отговарят на обективния, темпоралния и критерия на активността, не са СИО две групи имуществени обекти: 1) "вещите за обикновено лично ползуване" (множество С) и 2) "вещите за упражняване на професия (множество D) - чл. 20 ал. 2 СК. Тук не споменавам традиционно смятаните за изключени от СИО обекти на правото, придобити по наследство или дарение (чл. 20 ал. 1 СК), тъй като те не изпълняват изискването за кумулативното наличие на трите критерия, споменати по-горе (липсва съвместният принос - критерият на активността).

Следва да се отбележи, че "вещите за обикновено лично ползуване" (множество С), както и "вещите за упражняване на професия (множество D) не могат да бъдат трансформирани в лично имущество. Тази невъзможност иде от нормата на чл. 21 ал. 1 СК (тълкуване per argumentum a contrario). Но както вече се отбеляза в т. 3, превръщането на тези обекти на правото, регулирани от чл. 20 ал. 2, пак в такива е напълно възможно²⁵.

4.3. Имуществени обекти, които остават извън СИО

21) по-правилно би било да се говори само за "права върху вещи", тъй като под "вещи" законодателят явно е имал пред вид най-пълното вещно право - собствеността

22) Терминът е твърде неясен, ще бъде разгледан в т. 4.3.

23) Този обективен критерий беше като че ли подценяван в досегашната доктрина, дори беше подминаван, което е лесно обяснимо с оглед твърде еднообразните доскоро имуществени отношения в българското общество. Неговото negliжиране и занапред би довело обаче до неприемливи резултати в тълкуването на действащия СК.

24) Единственото условие, на което трябва да отговаря сделката, е да е възмездна - в противен случай сме в хипотезата на чл. 20 ал. 1. По-подробно за особените и съмнителни случаи на безвъзмездни сделки вж. Л. Ненова, Семейно право, тълкувателен справочник, стр. 76 и 77, както и П. Венедиков, Въпроси на съпругеската имуществена общност, стр. 33 - 35.

25) Нещо повече - вещи за упражняване на професия могат да се преобразуват в такива за обикновено лично ползуване. Възможно е и обратното. Както вече се изтъкна в т. 3, това е така поради наличието на два допълнителни критерия (предназначението на вещта), които водят до изваждането на съответните блага от множеството В и го прехвърлят в множествата С или D.

Възприемайки предложената в предната точка конструкция на поредни изключения, можем да схванем СИО така, както е мислена от законодателя и както най-много отговаря на разума на съвремието ни - т.е., като максимално тясна съвкупност, уредена със специални норми.

Както е известно, специалните норми не могат да се тълкуват разширително (*singularia non sunt extendenda*). Така щото всякакво прибавяне на допълнителни имуществени обекти към изброените от чл. 19 ал. 1 СК би било неоправдано разширяване обхвата на СИО.

В предходната точка бяха изброени имуществените съвкупности, които образуват множеството на СИО (множество В - вж. илюстрацията). Поради обуславящата ги спецификата, множествата С и D не се поддават на изчерпателно изброяване. Мислим ли е обаче такъв *numerus clausus* при множеството А - т.е., при имуществените обекти, които, макар и придобити през време на брака, не стават СИО? Според мен типологически това е възможно и следващите редове са опит за именно такова изброяване.

Така няма да влизат в СИО:

4.3.1. поръчителства, ипотeki и залози

Всъщност, въпросът за общност на съпрузите върху тези обезпечения никога не е стоял. Нито обезпечения, учредени от трети лица в полза на някой от съпрузите са ползували другия, нито дадените от единия съпруг обезпечения са тежали върху имуществото на другия съпруг. Споменавам тези правни фигури само с оглед пълнотата и систематиката на изложението.²⁶

4.3.2. реституционни претенции на бивши собственици

Тук следва да се разгледат две хипотези - първо, когато реституцията е в полза на единия съпруг в качеството му на бивш собственик. Тогава режимът на възстановената собственост според мен ще се определя от това, дали одържавеното имущество е било (или би било) СИО към момента на отчуждаването или не. Този правен извод ще се извлича от разпоредбите на §4 СК. Втората хипотеза е следната - единият съпруг се ползува от реституцията в качеството си на наследник на бивш собственик. Що се отнася до имуществата, възстановени по силата на самия закон²⁷, въпросът ми изглежда безспорен - по същността си това са "имущества, ... придобити по наследство" (чл. 20 ал.1 СК) и са извън СИО. Неясноти могат да се очакват при случаите, в които собствеността не се възстановява автоматично, а след определени действия на

26) Поръчителството, залогът или ипотеката, учредени от трето лице в полза на съпруга кредитор, не обезпечават вземания и на другия съпруг, макар и към същия длъжник. Това се извежда ясно от чл. 138 и 149 ЗЗД. Разбира се, възможно е да се уговори, че имуществото на поръчителя, съответно движимата вещь или имотът ще гарантират и задължение към друго лице (в случая - другия съпруг), но за това е необходимо сключване на нов договор, тъй като то не следва *ipso jure*.

27) Например по чл. 1 и 2 от Закона за възстановяване собствеността върху одържавени недвижими имоти (ЗВСОНИ)

реституирания собственик или неговите наследници²⁸. В тези случаи става дума за едно потестативно право (на възстановяване на собствеността). Съмненията за неговото изключване от обсега на СИО обаче се разсейват, когато се създаде наследствено-правния му характер. Друг аргумент за изключването на това потестативно право от СИО е, че при неговото придобиване отсъства какъвто и да е принос на другия съпруг.

4.3.3. търговски марки

4.3.4. промишлени (полезни) образци

4.3.5. наименования за произход

4.3.6. патенти

4.3.7. рационализаторски предложения

4.3.8. авторски права

4.3.9. технологични знания (know-how)

Тези имуществени обекти (4.3.3. до 4.3.9) не са СИО. При тяхното придобиване е напълно възможно да е бил налице принос на съпруга-нетитуляр; при тях обаче отсъства обективният критерий (вж. т. 4.2.)²⁹. Нещо повече - при феномена know-how съществуват особеностите, изтъкнати в т. 4.3.11. (вж. по-долу)

4.3.10. търговското предприятие по смисъла на чл. 15 ТЗ и фирма на предприятието

Исключеността на търговското предприятие от СИО следва да се обоснове по три различни начина. Това се налага от разнообразието на имуществените обекти, които го съставляват.

- а) Относно вещите и правата върху вещи важи казаното в т. 3.
- б) За спецификите на търговските отношения, или както ги нарича чл. 15 от Търговския закон (ТЗ) "фактически отношения", вж. следващата точка (4.3.11.)

28) Такива действия изискват например Законът за възстановяване собствеността върху някои отчуждени недвижими имоти по ЗТСУ, ЗПИНМ, ЗБНМ, ЗДИ и ЗС, както и Законът за възстановяване собствеността върху някои магазини, складове и ателиета, както и чл. 4 и 7 от ЗВСОНИ.

29) При отменената норма на чл. 52 ЗЛС (за претендиране от единия съпруг на част от имуществата, придобити от другия през време на брака, ако първият е имал принос за тях) смятам, че съпругът-нетитуляр е напълно лишен от възможността да претендира част от тях при прекратяване на СИО. Макар и процесуално по-тромав, отмененият чл. 52 ЗЛС е бил по-обхватен от призивания да го замести институт на СИО. Искове по чл. 55 или 59 ЗЗД според мен са неприложими, тъй като прекратяването на брака не може да се разбира като "отпаднало основание" по смисъла на чл. 55 ЗЗД - през време на брака съпрузите така или иначе дължат извършването на всички онези действия, които СК на друго място нарича обобщено "съвместен принос". Нещо повече - тяхното осъществяване е същевременно и изпълнение на "нравствен дълг" по смисъла на чл. 55 ал. 2 ЗЗД; така че връщането на даденото ще е изключено и на още едно основание.

в) Що се отнася до облигационните права и правата върху интелектуална собственост, доказателствата се съдържат в т. 4.3.3. - 4.3.9. и в т. 4.3.12. - 4.3.15.

Макар в известен смисъл да излиза от рамките на настоящата статия, интересен е и следва да се разгледа въпросът за задълженията като част от имуществото на търговското предприятие. Проблемът се поставя във връзка с нормата на чл. 25 СК: ще възникне ли солидарна отговорност на двамата съпрузи за задължения, които само единият е поел във връзка с воденето на търговските си дела? Основание за такъв въпрос дава фактът, че обикновено всички или част от разходите за семейството ще бъдат покривани от приходите от търговското предприятие на единия съпруг. Тези приходи обаче са генетически свързани с поемането на задължения от съпруга-търговец³⁰.

Смятам, че солидарност няма да възникне. Основанията ми за това са следните:

Нормата на чл. 25 ал. 2 СК е специална и не подлежи на разширително тълкуване. Т.е. - солидарността възниква само в случай, че конкретното задължение е поето за задоволяване на нуждите на семейството. Тази особеност на задължението трябва да е видна от правопораждащия го юридически факт³¹. Ако задължението е поето с оглед друго някакво основание или конкретната цел (да се задоволяват нужди на семейството) не е видна ясно при пораждането му, солидарност няма да възникне. Такава солидарност няма да има и в случаите, когато престацията, заради която е поето задължението, впоследствие е била цялостно или частично използвана за семейни нужди, т.е., има промяна на мотива³².

Да приемем противното (т.е., че солидарност ще възникне във всички случаи, когато полученото от единия съпруг е използвано след поредица от трансформации или в незначителна степен за задоволяване на семейни нужди) би било чиста *reductio ad absurdum* на нормата на чл. 25 ал. 2 СК. Такова схващане би противоречало не само на здравия смисъл³³, но би накърнило и

30) Разбира се, в случая става дума за неограничената отговорност при едноличния търговец, съдружника в събирателно дружество, комплементаря в командитно дружество, управителя в ООД (чл. 152 ТЗ) и членовете на управителни органи на акционерни дружества (чл. 240 ТЗ), както и за управителните органи на кооперация (чл. 26 от Закона за кооперациите).

31) Такъв ще бъде обикновено договор, имащ за обект вещь, която служи в семейството; такива са и случаите на заем, който доказано е отишъл за покриване на нужди на двамата съпрузи, неразривно свързани със семейния им живот. В съдебната практика няма такива изрично установени критерии, но те могат да се изведат от духа на реш. 1250-81-І ГО, 1037-79- І ГО, 300-85- І ГО.

32) Както е известно, мотивът в правото има твърде ограничено значение; когато такава му се придава, това се отбелязва изрично в закона (например – дарението или завещанието).

33) Позоваването на здравия смисъл не следва да се преценява само като реторически похват в една правна аргументация. Откъсването на правото от тази *ratio sana* и робуването на едно зле разбрана и затова фетишизирана правна логика винаги е довеждало до неблагоприятни отражения в обществото. Още повече, че правната логика досега винаги погрешно се е схващала като формална, а не като диалектическа логика, т.е., правната теория у нас в голямата си част е останала на равнището на Аристотел, без да напредне до това на Хегел.

справедливостта, отдавайки прекомерно предпочитание на кредиторите за сметка на съпруга-нетърговец.

4.3.11. специфики на търговските отношения, по-специално:

- отношения на търговско представителство с трети лица (активно или пасивно)
- постоянни търговски връзки
- традиционни пазари
- постоянна клиентела
- местонахождение (благоприятни или лоши аспекти)

При отношенията на търговско представителство важат разсъжденията от т. 4.3.14. Те са споменати тук само защото при тях има елемент на фактически отношения. Изброените фактически състояния не са обект на правото (макар да са блага); т.е., те не подлежат на правна защита. Оттук иде и невъзможността те да са част от СИО.

4.3.12. пари

Съдебната практика почти не се е занимавала с въпроса за парите³⁴. Този проблем всъщност рядко е стоял и за разрешаване пред съдилищата, защото по физическата си природа парите предполагат лесна укриваемост и неизвестност относно съществуването си. Когато пък не са във владение на собственика си, те престават да бъдат пари и се превръщат във вземане (вж. т. 4.3.14.). Все пак, въпросите във връзка с тях трябва да се изяснят.

Като вид правни обекти парите са ценни книги на приносител. Ценните книги обаче са видово понятие на рода "вещи". Може ли следователно да се мисли, че те са СИО? При отговора на този въпрос изхождам от идеята, че макар да са в телесна форма³⁵, към тях не могат да се прилагат механично правилата, важащи за вещите, тъй като те се различават помежду им са твърде много³⁶. Следователно, тъй като липсва обективният критерий, парите не могат да се приемат за част от СИО³⁷.

34) Двете намерени от мен решения на П ГО – 378–88 и 363–89, засягащи този въпрос, си противоречат; за констатната практика не може да се говори.

35) Което не е същностен техен признак – при развитието на новите технологии веществената форма на ценните книги все повече отстъпва на информационните носители или на тяхната същностна еманация – информацията, която ясно свидетелства, че формата на вещь при тях е обусловена от чисто технически пречки и се поддържа от традиционни, не от същностни съображения.

36) Вж в тоя смисъл статията на проф. Ж. Сталев "Вещноправният режим на парите", Съвременно право, бр. 1/1994.

37) До същия извод, но по пътя на телеологичното тълкуване стига и проф. П Венедиков, *op.cit.*, стр. 17–18. На 18–19 стр. той обаче изтъква ред по-нататъшни съображения за "средното положение на парите", за това, че в зависимост от начина на придобиването им, с оглед източника им и според изразходването им те следва да подлежат на различни режими. Макар да приемам целесъобразността на изводите му и да се съгласявам донейде с тях, ми се струва, че предложената тук конструкция е по-проста и следователно – практически по-удобна.

4.3.13. ценни книжа

Казаното за парите като вид ценни книги намира пълно приложение и тук - ценните книги, независимо какъв вид са (лотарийни билети, коносаменти, акции, облигации, съкровищни бонове, менителнични ефекти и т.н.), не влизат в състава на СИО.³⁸

4.3.14. облигационни отношения и вземания

При облигационно отношение, по което страна е единият съпруг, другият е трето лице³⁹. Този извод се налага от това, че нормите, уреждащи СИО са специални и в тях не са споменати вземанията от облигационни отношения. Престациите, с които се погасява едно вземане, могат да се разделят условно на три вида: *dare, facere, non facere, pati*. При задълженията за действие, бездействие и изтърпяване на определени въздействия (свързани с упражняване на потестативни права) въпрос за СИО на насрещната престация не може да се повдига - изпълнението няма за резултат прехвърляне на правото на собственост в патримониума на съпруга - страна по правоотношението. По-особен е въпросът със задълженията да се прехвърли собственост - *dare*. Когато се дължи прехвърляне на собственост върху вещь или ограничено вещно право, не може ли да се смята, че и предшестващото това прехвърляне вземане (което резултира при изпълнението си в придобиване на вещното право) би следвало да е СИО? Смятам, че законът е пределно ясен - решаващ е не моментът на пораждаване на вземането за *dare*, а на самото прехвърляне на правото в патримониума на единия от съпрузите (чл. 19 СК)⁴⁰.

Казаното важи за всички вземания, освен за един вид - паричните влогове. Те ще бъдат разгледани в т. 4.4.

4.3.15. дялови участия

Под дялови участия тук се разбират членствените правоотношения в събирателно, командитно дружество, дружество с ограничена отговорност, командитно дружество с акции (когато съпругът е комплементар), кооперация и жилищно-строителна кооперация. Въпросът за собствеността върху акции бе разгледан в т. 4.3.12. и 4.3.13.

38) За обратното схващане вж. проф. П. Венедиков, *op. cit.*, стр. 20–21. Различията между нас почиват на нееднаквото схващане за СИО. Докато в настоящата статия се поддържа идеята за СИО като система от поредни изключения, в книгата на проф. Венедиков СИО се мисли като система от норми, подлежащи на тълкуване *per analogiam*. Смятам, че изложеното тук схващане отговаря в по-голяма степен на днешните социални потребности.

39) освен ако става дума за правоотношения, имащи за предмет вещь в СИО.

40) Това разрешение, възприето от законодателя, изглежда да е и най-разумното, макар и не най-логическо последователното. Общността върху това право (която може да се установи с оглед момента на сключването на придобивната сделка) би довела до излишно утежняване на оборота, би предизвикала при повечето прехвърлителни сделки активна солидарност и би довела до допълнителни процесуални затруднения при доказването на момента на сключването на сделката при евентуален спор (ако другият съпруг се домогва да докаже, че сделката е сключена през време на брака и следователно, той има права върху изходящите от нея престации).

а) Дяловите участия в дружествата по Търговския закон не са СИО. Аргументацията за това твърдение се извлича не само от това, че те не са изрично посочени в нормата на чл. 19 СК като СИО, но и от отсъствието на каквито й да е правила в самия ТЗ относно тяхното управление с участието на другия съпруг, които биха били наложителни, ако тези дялови участия бяха мислени като СИО. Нещо повече: ако членствените правоотношения в споменатите търговски дружества биха били общи, това би било едно твърде съществено предпочитание на интересите на брачния институт пред интересите на търговския оборот⁴¹, което съвременното българско общество няма икономическа възможност да си позволява.

б) Членственото правоотношение в кооперация също е част от личното имущество на съпруга. Това схващане отново се обосновава с отсъствието на членствените правоотношения в кооперация в изчерпателното изброяване на чл. 19 СК. Като допълнителни аргументи могат да се изтъкнат и някои разпоредби на Закона за кооперациите (ЗК): Така според чл. 21 ЗК правото на глас се упражнява "лично"; в определени органи на кооперацията не могат да участвуват едновременно или в течение на определен срок лица, които са в брак помежду си - т.е., явно е, че всеки от съпрузите е носител на членствените права и задължения поотделно.

в) Членство в жилищно-строителна кооперация. Аргументите за непринадлежността на това членство към СИО са аналогични на вече изтъкнатите; тук може да се добавят и нормите на чл. 15 и 16 от Закона за жилищно-строителните кооперации, които ясно указват на разделността на тези правоотношения⁴².

Накрая следва да се отбележи, че сложното членствено правоотношение може да резултира в придобиването на блага, които съгласно обективния, темпоралния и критерия на активността да се превърнат в СИО. Но това се отнася само до частния случай на придобити в следствие на текущо членствено правоотношение имущества, не и до самото членствено правоотношение.

4.3.16. придобити по давност имоти

В случаите на придобити по давност имоти се разграничават няколко хипотези.

41) Че това е така, може да се разбере твърде лесно. Необходимостта от съвместно упражняване на правата по дяловете от двамата съпрузи (съгл. чл. 22 СК) би довела до невероятни затруднения при формирането на волята на дружествените органи. Още повече, че както при СД, така и при КД, а дори и при ООД (в което личният елемент не може да се пренебрегне) отношенията между съдружниците, а следователно и тяхното решение да учредят дружеството твърде много зависят от личността на всеки от тях. Немислимо би било следователно чужди за останалите съдружници лица (съпругът на някой от тях) да се набъркат в тези отношения. Следва да се отбележи също, че често може да се стигне и до злоупотреба с права (например съпругът на съдружник да използва правомощията си, за да мотивира съпруга-съдружник към определено брачно поведение).

42) Изразът "ако и двамата съпрузи са членове" (чл. 15) ясно доказва това; предвиденото в чл. 16 право на заместване в членственото правоотношение също е аргумент в тази посока.

Случаи, в които придобитото по давност е СИО

Такива ще са хипотезите на добросъвестно придобиване на движими вещи (чл. 78 ал. 1 от Закона за собствеността (ЗС)), както и на недвижими имоти (чл. 79 ал. 2 ЗС) от единия съпруг, стига, разбира се, в случая да не става дума за трансформация на лични имущества. Същото важи и за недобросъвестното владение, упражнявано от единия съпруг, стига придобивната давност да е започнала и да е изтекла по време на брака. В тези случаи са налице и трите критерия - обективния, темпоралния и този на активността.

Изключване от СИО на придобитото по давност

Няма да се превърнат в СИО придобитите по давност вещи (независимо от добросъвестността на владението), когато тази давност е започнала преди, а е изтекла по време на брака⁴³. Същото важи и ако давността е започнала по време на брака, но е изтекла след прекратяването му⁴⁴. Разбира се, тези хипотези са мислими само при недвижими имоти и при недобросъвестно владение на движими вещи.

4.4. Положението на паричните влогове. Акредитиви.

Както вече се отбеляза в т. 4.3.14., вземанията са принципно изключени от обсега на СИО. Единственото изключение, предвидено *expressis verbis* в СК, са паричните влогове. Това на пръв поглед непоследователно разрешение всъщност е било продиктувано от съображения за целесъобразност и е целяло пресичане на опитите да се избегнат последиците на общност върху придобитото през време на брака, като получените средства не се изразходват за закупуване на вещи (които стават СИО), а се влагат. По времето на създаването на СК (1985 год.) единствената мислима на практика възможност на гражданите да акумулират паричните си средства беше влагането им и то - предимно в Държавна спестовна каса⁴⁵. На неразвития и подтиснат по онова време оборот почти не бяха познати другите видове *depositum irregulare*. В днешно време обаче тези неупотребявани досега форми на неправилния влог намират все по-широко приложение. В банковата практика⁴⁶ са познати следните основни⁴⁷ видове банкови влогове⁴⁸:

43) В същия смисъл вж. проф. Венедиков, *op.cit.*, стр. 60 и посочената там аргументация.

44) Освен в случаите на съвладение, което е продължило и след прекратяването на брака. Както вече бе отбелязано (бел. под линия №29), невладелният или прекъснал владението си съпруг няма да може да претендира нищо на основание наоснователно обогатяване с оглед на това, че докато съпругът-владелец е извършвал владелчески действия, той е работил в домакинството, гледал е децата и т.н. Във всички тези случаи следва да се има пред вид и да се изследва внимателно въпросът да *corpus* и *animus* на владението – т.е., дали има съвладение или само държане за друго.

45) Други възможности като например взаимоспомагателните каси бяха на практика рядко използвани, а влагането в чуждестранни банки беше ограничено (и все още е) от Закона за сделките с валутни ценности и валутния контрол.

46) Тук нямам пред вид българските банки, при които все още има смесване на типовете договор за банков влог.

- влог (сметка) с ежедневен падеж (*тя може да бъде текуща сметка (контокорент), или джиро-сметка или чекова сметка, като разликите между тези три вида не е съществена с оглед на разглежданата проблематика*);
- срочни влогове (*те могат да бъдат с абсолютно определен срок или платими при предизвестие с определен срок*);
- спестовни влогове (*те биват със законово определен минимален срок или с по-дълъг, уговорен между страните срок*) и
- спестовни бонове^{49, 50}

Всички ли изброени видове парични влогове са СИО? (Освен, разбира се, спестовните бонове, когато са ценни книги - срвн. т. 4.3.13.). Могат да се поддържат три схващания: а) ако се изхожда от историческата воля на законодателя, би следвало режимът на СИО да разпростре действието си само върху спестовните влогове, а извън нея да останат всички останали банкови влогове; б) ако се изхожда от буквалното тълкуване на текста, да се приеме, че всички изброени влогове, тъй като са парични (чл. 19 СК), са СИО и най-сетне - в) да се направи класификация на влоговете, опираща се на тяхната същина.

За да се реши, към кое от трите схващания следва да се подкрепи, не бива да се изхожда нито от историческата воля на законодателя (вж. аргументацията от бел. под линия №9), нито от буквалното тълкуване на закона (*summum jus - summa injuria*).

Анализирайки икономическата същина и стопанската цел на всеки от тези видове влогове, ми се струва, че те могат да се обособят в две групи. Като разграничителен критерий използвам предназначението им - дали служат за натрупване на средства и олихвяването им или обслужват разплащания. Така в едната категория влизат срочните влогове, спестовните влогове и спестовните бонове, а в другата остава като единствен представител влогът с ежедневен падеж (с най-типичен представител текущата сметка). Коя от тези две групи следва *de lege lata* да бъде СИО и коя - не? За да се отговори на този въпрос, следва да се резкрие разумът на закона, който е обявил "паричните влогове" за СИО, но относно разпореждането с тях е допуснал съществено смекчение в чл. 22 ал. 5 СК.

47) Банковата практика е наложила и ред техни модификации, които не могат, а и не е нужно да се разглеждат тук.

48) В практиката се налага и терминът договор за банкова сметка (употребен от наредбите на Българска народна банка), но Законът за банките и кредитното дело използва изрази "пари на влог", "спестовен влог".

49) Те имат междинно положение между спестовната книжка (необходим елемент от спестовния влог) и ценните книги, търгувани на борсите. Като вид ценни книги (ако са такива) те могат да бъдат поименни, на приносител или заповедни.

50) Изложената класификация почива на структурирането на банковите влогове според Obst/Hintner, "Geld-, Bank- und Boersenwesen", 39. Aufl., Schaeffer & Poeschel, Stuttgart, 1993, S. 505-525.

Ratio legis на чл. 22 ал. 5 СК според мен е да се попречи на съпруга - титуляр на влога, да се разпореди с него и така да измами очакванията на другия съпруг, свързани с надеждата, средствата от тоя влог да отидат в обща полза. Това би могло обаче да стане само при спестовния влог или при срочния влог - те са образувани от спестявания (за които може би семейството се е лишавало от доста неща) и типичната мотивация за тяхното откриване е, да послужат за значителни бъдещи разходи. Така че тези влогове, макар и непредвидени изрично в текста на закона, остават СИО.

Не е така при различните влогове с ежедневен падеж. Тяхната функция е да служат на динамичния оборот⁵¹. С други думи, те са заместител на наличните пари, които, както видяхме, не са СИО. Нещо повече - с този вид влогове неразривно са свързани най-често използваните техники за разплащане между търговци. Така че, да се включат влоговете с ежедневен падеж в СИО, би означавало да поставим в опасност сигурността на търговския оборот (с оглед предвидената в чл. 22 ал. 5 СК възможност). И накрая - поради много ниската олихвяемост на влоговете с ежедневен падеж, малко вероятно е в тях да се държат значителни суми, чието изтегляне да може съществено да увреди интересите на съпруга-нетитуляр. Поради тези съображения смятам, че влоговете с ежедневен падеж следва да се смятат изключени от СИО.

Накрая следва да се спомене и акредитивът (акредитивната сметка). Един задълбочен анализ на неговата същина сериозно би прехвърлил рамките на настоящата статия⁵². От гледна точка на функциите и същината си обаче той най-много се доближава до влога с ежедневен падеж. Имайки пред вид изложената вече аргументация, смятам, че акредитивната сметка не следва да бъде СИО.

5. DE LEGE FERREND A

5.1. Изводи от досегашните разсъждения

От изложените до тук правни последици на СИО е видно, че в сегашния си вид тя може да породи множество спорове при тълкуването във връзка с някои неуредени от СК случаи и така да резултира в колеблива съдебна практика, а оттам - и да застраши гладкото протичане на търговския и граждански оборот. Съществуват и хипотези, в които тя разкрива директна несъвместимост с либерални ценности, седящи в основата на обществен ред, към който България днес се опитва да се приближи. По характера си изложените препяствия са от правно естество; разбира се, много по-съществени

51) Това особено добре се вижда при функцията на тези влогове на джирос (или разплащателна) сметка и на чекова сметка.

52) Акредитивната сметка е уредена в чл. 7 ал. 1 т. 7 от Наредба №3 на Българска народна банка за плащанията. Вж. също Uniform Customs and Practice for Documentary Credits (1993 Revision), публикация №500 на ICC (Международната търговска камара в Париж), както и А. Калайджиев, Особенности на договора за откриване на акредитив според Наредба №3 за плащанията, сп. Търговско право, кн. 5/1993.

от тях са икономическите, политически и психологически пречки, с които днешното време изобилства. Но това в никакъв случай не е повод правните разрешения да изчакват преодоляването на другите посочени проблеми.

5.2. Възможни разрешения de lege ferenda

С оглед на бъдещото законодателство са мислими следните възможности:

- 1.) пълното премахване на СИО (пълна имуществена разделност);
- 2.) въвеждане на принципна разделност и даване на възможност на съпрузите само при тяхно изрично желание да се прилага режимът на СИО и
- 3.) съхраняването на режима на СИО и превръщането му от императивен в диспозитивен.

Посочените възможности, вървейки от 1.) към 3.), бележат движението от краен либерализъм през умерен либерализъм до либерализъм с определени социални елементи⁵³. Кой от предложените варианти ще бъде избран от законодателя, е въпрос на политическо решение. Това политическо решение обаче трябва да държи сметка за status quo ante към момента на законодателната промяна.

5.2.1. Пълното премахване на режима на СИО не може да се препоръча по следните причини:

СИО вече има твърде дълбоки корени в правосъзнанието на населението и нейното окончателно премахване би довело до излишни социални (най-вече семейно-правни и психологически проблеми). Наред с това, ще са необходими огромна обществена енергия и време, за да се приведат съществуващите брачни имущества - СИО към новия режим. Това би довело в огромен брой случаи до задълбочаване на съществуващи семейни кризи и до пораждаване на нови там, където все още ги няма. В крайна сметка, всичко това би резултирало в нескончаеми и неизброими съдебни дела, които поради психологическия ефект ще нарастват прогресивно и които съществуващата съдебна система няма да може да поеме.

5.2.2. Въвеждането на принципна разделност и даване на възможност на съпрузите само при тяхно изрично желание да се прилага режимът на СИО изглежда по-разумно, но на практика ще породи проблемите, посочени в предната точка.

От психологическо гледище, в резултат на масова психоза или на сравнително мудната реагентност на хората или на тяхно незнание или несигурност може да се очаква, че твърде малко от съществуващите съпружески двойки ще се решат изрично да заявят решението си, СИО между тях да остане по досегашния или друг, избран от тях, режим. Още повече, че при субсидиарността (а

53) Сега съществуващата уредба на императивна (принудителна) СИО по характера си е не социалистическа, както би могло да се мисли с оглед времето на появяването ѝ (1985 год.), а крайно консервативна, тъй като фетишизира ценността "семейство".

следователно - вероятната диспозитивност на СИО), установяването ѝ ще предизвика твърде сложни от правно-техническо гледище проблеми между съпрузите⁵⁴.

5.2.3. Затова **съхраняването на режима на СИО и превръщането му от императивен в диспозитивен изглежда да е най-разумният вариант de lege ferenda**. При неговото възприемане от законодателя не може да се очаква, че проблемите, споменати в т.т. 5.2.1. и 5.2.2. ще бъдат радикално преодолени, но във всеки случай ще бъдат сведени до минимум⁵⁵.

Как би изглеждала предлаганата диспозитивност на режима на СИО? Като законодателна техника проблемът е лесно решим - установява се уредбата на СИО и се добавя, че този режим важи, доколкото страните не са уговорили нещо друго⁵⁶.

Предлаганото разрешение обуславя и необходимостта от отговора на някои други въпроси, а именно:

1. каква да бъде диспозитивната уредба на СИО - условията за възникването ѝ и имуществата, обхванати от нея⁵⁷;
2. кога може да се сключи брачен договор - само при встъпването в брак или той ще е допустим и след това⁵⁸;

54) Така например, ще трябва да се сключва брачен договор, в който да се определи, кои имущества ще са и кои няма да са СИО. При това трябва да се очаква намеса на родственици, които, водени от своите правни очаквания да получат наследство, само ще задълбочат проблемите. Ако тук прибавим и евентуална малограмотност, от която могат да се възползват недобросъвестни лица, картината става достатъчно отблъскваща.

55) Този положителен резултат би се дължал преди всичко на инерцията в мисленето и на убедеността у хората, че нещата продължават занапред така, както са били. Само онези брачни двойки, които имат сериозни основания да преминат към режим на имуществена разделност, ще го сторят; тези пък, които встъпват в брак след законодателната промяна, ще могат предварително да обмислят, кой от възможните варианти да изберат. При вземането на такива решения наистина съществува опасност, някои от планираните бракове да не се сключат въобще, но тя не изглежда да е твърде голяма. Още повече, с подобно разрешение законът би изпълнил и възпитателната си функция – да принуди хората да вземат решения на своя отговорност и така да преодолеят инертността си, която *hic et nunc* е тяхна набиваща се в очи характеристика.

56) По такъв начин постъпва германският законодател – §1363 I BGB "Die Ehegatten leben in G5terstand der Zugewinnngemeinschaft, wenn sie nicht durch Ehevertrag etwas anderes vereinbaren." Уредбата на брачния договор е в §§1408 и сл. BGB. Под "Zugewinn" съгл. §1373 BGB се разбира разликата между имуществото на двамата съпрузи при сключване на брака и това при прекратяването му.

57) Струва ми се, че сега действащата уредба е напълно задоволителна от гледна точка на темпоралния критерий и този на активността – вж. т. 4.2. Не е така обаче при обективния критерий. При новото му дефиниране освен прецизирането следва да се имат пред вид и бележките в т. 4.3.

58) При общата идея за диспозитивност на режима не виждам основания брачен договор да не може да се сключи и след встъпването в брак. При това защитата на третите лица ще бъде осигурена както от публичността на тази промяна (вж. бел. под линия №64), така и от

3. трябва ли да остане институтът на прекратяване на СИО от съда в случай, че "важни причини налагат това" (чл. 26 ал. 2 СК), т.е., разделност да може да се установи и при изначална липса на брачен договор, макар и пряко желанието на единия съпруг⁵⁹;
4. каква да бъде формата на брачния договор⁶⁰;
5. какъв ще бъде кръгът на отношенията, неподлежащи на уреждане с брачен договор⁶¹;
6. дали при наличие на СИО не следва след разрешение от съда да се даде възможност на единия съпруг да извърши разпореждане с обща вещ въпреки волята на другия съпруг⁶²;
7. дали не е оправдано да се въведе института на установяване на предбрачното имущество с договор между съпрузите⁶³;
8. с оглед защитата на третите добросъвестни лица, как наличието или отсъствието на СИО да бъде направено публично достояние⁶⁴.

Павловия иск (чл. 135 ЗЗД), който тук ще има безпрепятствено приложение поради презумпцията за недобросъвестност на съпруга (ал. 2 на текста).

59) Мисля, че това се налага във всички случаи, тъй като иначе единият от съпрузите би бил сериозно увреден – например от неразумни търговски операции на другия.

60) Поради сериозността на предмета на уреждане, мисля че ще е оправдана по-тежка форма – или с нотариална заверка на подписите, или нотариален акт (както предвижда §1410 BGB). Относно публичността и знанието на трети лица вж. бел. под линия №64.

61) Т.е., да се установят с повелителни норми отношения от особено важен обществен интерес, като например забрана за изключване на задължението за издръжка на децата, за полагане общи грижи за семейството и др.

62) Такова разрешение ми се вижда разумно, защото не е оправдано всеки спор за разпореждане с общи вещи непременно да резултира в искане за прекратяване на СИО или в нов брачен договор

63) Такъв установителен договор не е изключен и по сега действащото право; той ще има облекчаваща страните доказателствена функция при прекратяване на общността. Отсъствието му в практиката се дължи според мен на неговата необичайност – именно затова нормативното му уреждане може да има подсещаша съпрузите функция.

64) Единственият мислим начин е отдавна известната система на регистрите. Тук възникват следните въпроси:

а) вписването на брачния договор, съответно на прекратяването на СИО (вкл. прекратяването на брака) служебно ли да става от нотариуса, респ. от съда, или да бъде предоставено на инициативата на страните. Смятам, че разрешението за вписване *ex officio* не е наложително. Достатъчно е да се позовем на презумпцията за добросъвестност на третите лица до момента на вписването, докогато на тях ще е непротивопоставима промяната в режима на благата, принадлежащи на двамата съпрузи, за да мотивираме в достатъчна степен съпругът, който има интерес от вписването, да го поиска.

б) Къде трябва да се води този регистър? Най-разумен ми се вижда отговорът – по настоящото им местожителство. Проблемът за заявяване на вписванията при промяна на местожителството ще се уреди аналогично на б. а).

Поставените тук въпроси имат частични и недостатъчно обосновани отговори в бележките под линия. Тяхното пълно разрешаване обаче не е предмет на настоящото изследване.

5.3. Проблеми при прехода към предлаганите разрешения и тяхното преодоляване

Идеята да се премине именно към диспозитивно установен режим на СИО, като се коригират обективните критерии за обхвата ѝ (вж. бел. под линия №57) по мое виждане предлага и най-безболезнения преход (*argumentum a contrario* от т. т. 5.2.1. и 5.2.2.). Едновременно с въвеждането му следва да се организира и съвременното учредяване на специалните регистри, препоръчани в бел. под линия №64. Поради изложените там съображения и поради диспозитивността на предлаганата тук уредба не е необходимо да се дават никакви срокове, в които съпрузите от досега сключените бракове да заявяват, какъв ще е занапред имущественият режим, който са избрали.

При въвеждането на новия режим следва да се установи обаче преходна норма, която да регламентира, дали при желано от съпрузите или постановено от съда (вж. т. 5.2.3. (3) и бел. под линия №59) преминаване към имуществена разделност досега съществуващата СИО ще се разделя при равни части или ще е допустимо и определяне на по-голям дял на единия от съпрузите⁶⁵.

Най-сетне, може да се обсъди и въпросът, дали при дерогиране от съпрузите (от единия съпруг) на режима на СИО не следва да има и наложителна делба на имуществените обекти, които в противен случай биха се превърнали в обикновена съсобственост. Тази идея е продиктувана от необходимостта на по-силна защита на кредиторите с оглед на имуществата, които досега са били СИО⁶⁶.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От изложението се вижда, че действащият сега режим на СИО е остарял и пречи на постигането на целите, които българското общество си е поставило. Поради това неговата промяна, макар и не особено спешна, е наложителна. От приведената в статията аргументация личи, че най-подходящо с оглед на българските условия е заместването на императивния режим на СИО с диспозитивни норми. Такова преминаване няма да доведе до обществени сътресения, ще послужи на превъзпитанието

в) Накрая – оправдано е тези промени, както и самото сключване и прекратяване на брака да бъдат отбелязвани и в търговските регистри за лицата, които носят неограничена имуществена отговорност.

65) По сега действащия закон (чл. 28 ал. 3 СК) това е допустимо, т.е., не виждам пречка същото разрешение да се приеме и при решаването на този въпрос.

66) Такова разрешение не ми се вижда особено наложително, тъй като то предполага твърде голям брой процеси и би имало отрицателни последици за съществуващите бракове поради конфликтите, до които неизбежно би довело.

на правните субекти в либерален дух и ще създаде допълнителни облекчения за търговския оборот, като същевременно пресече възможностите за злоупотреба с права.

София, юни 1994.